

De Man van Smarten en de jongeling der vreugden.

Terwille van de eigenaardige, m.i. niet geheel zuivere contrastteering, geef ik hier een knipsel uit het Kerkblad der Geref. Kerken in Ned. Oost Indië:

Een medewerker van het liberale dagblad „Het Vaderland“ die niet onaardig Krishnamurti de Jongeling der Vreugden noemt, heeft sterk benaderd, wat ook wij voelen, als we dezen jongeling met zijn orakeltaal stellen tegenover den Man van Smarten, al geven we dadelijk toe, dat er van eenige vergelijking feitelijk geen sprake kan zijn, daarvoor staat de figuur van onzen Heiland ons te hoog. Maar als we zouden willen vergelijken, dan voelen we de juistheid van wat in dat blad als tegenstelling stond:

„Zit hem, gelooven we, in het grootte onderscheid tusschen den Man van Smarten en den Jongeling der Vreugden; in het verschil tusschen het zoeken naar en het vertoeven temidden van tollenaars en zondaren en het zoeken naar en het vertoeven onder de rijken der aarde; in de tegenstelling tusschen Een, die niets had om zijn hoofd op neer te leggen en den kasteelbewoner...“ etc.

Over Ethische Schriftbeschuwing en Chr. sociale actie.

Dr. W. A. van Es schrijft in Leeuwarder Kb. het volgende:

Men heeft ons nader om inlichting gevraagd over ons bedoelen met den Ethischen geest die ons met betrekking tot de Schriftbeschuwing tegenwoordig uit onze Christelijke sociale beweging tegenkomt. Eigenlijk schijnt ons deze vraag niet bepaald noodig. Nu drie jaar geleden hadden we naar aanleiding van een rede van den heer Colijn gesproken van sociale actie „met den Bijbel er naast“. Men had ons dit nog al kwalijk genomen. En daarover aangevallen buiten onze tegenwoordigheid in een publieke vergadering, zijn we toen eenige artikelen begonnen over de beteekenis van den Bijbel voor onze Christelijke sociale actie. We hebben daarna deze artikelen weer onderbroken, omdat ons niet bleek, dat er, zelfs onder degenen, met het oog op wie ze in de eerste plaats werden geschreven, voldoende belangstelling voor was. Toch waren we daarmee ver genoeg gegaan, om naar onze gedachte, duidelijk te laten uitkomen, wat in dit opzicht het verschil is tusschen een Ethische en een Gereformeerde Schriftbeschuwing. Ditmaal zullen we het dan ook alleen daarbij laten, dat we twee citaten tegenover elkander stellen, waaruit o.i. hier de tegenstelling voor ieder kan voelbaar zijn. Een citaat uit het boek van Dr. Slotemaker de Bruine, Christelijke sociale studien, een schrijver van erkend

kracht in werking te stellen, dan waarmee Hij bekeert, doch de kracht, waardoor Hij bekeert en verhardt, is de zelfde: de prediking, de openbaring, de consequente Gods-verkondiging; het Woord en Zijn eigen Zelf-ontsluiting; wat de Heilige Geest al of niet doet, blijft in dit ons onderzoek buiten beschouwing, omdat ook de menschen, die andere zielen hebben te weiden, zich niet mogen laten leiden door de verborgen dingen;

c. wat Jezus in dit moment (de paaschzaal) doet, is in wezen niets anders, dan wat Hij al die jaren door met Judas heeft verricht.

d. de „intentie“ van Jezus' menschenlijke ziel is niet geweest: o God, verdoem Judas; maar is evenmin geweest: o God, laat mijn ziel inworstelen tegen Uw verkiezing en verwerping. Integendeel: als mensch staat Jezus tegenover Judas en moet hem recht doen. Judas mag nooit verloren gaan DOOR iets, dat in Jezus is.

Wij meenen dus, dat de vraag wel degelijk voor onze menschenlijke verhoudingen beteekenis heeft: Wat doet Jezus tegenover Judas?

En, wat ondervindt Judas van zijn kant in de verderende aanwezigheid van den zuiveren mensch Jezus Christus?

Wat Jezus betreft, Hij blijkt geen ziels-genezers naar den wil en naar de ideale voorstelling van de zooeven bedoelde psychologische school. Want Christus heeft tot Judas niet gezegd: „Wat gij doet, ONTLEED dat haastig, en dan zijt gij er van verlost, dan kunt gij Mij weer in de oogen zien, dan zijt gij bekeerd, dan wijkt de demon van het zwaard van den aartsengel van het scherpe bewustzijn“.

Maar Hij heeft tot Judas gezegd: „Wat gij doet, DOE dat haastiglijk“.

Jezus erkent, en bukt als mensch Zich diep ook daarvoor, dat met het BEWUSTZIJN van den mensch diens zijn niet verandert. Ten slotte is er slechts tweemaal leven. Er is een leven, dat in zijn diepsten grond zich keert tot God en uit de wedergeboorte leeft, uit Zijnen wil. En er is ook een leven, dat in zijn diepsten grond slechts in zichzelf en tot zichzelf gekeerd is, en waarin de diepste levenswil niet is uit God, maar een toeneiging van den mensch tot zichzelf in zijn natuurlijke staat.

En achter al deze dingen ligt dan weer geen toeval, maar ligt een diep mysterie, welks werkelijkheid wij zijn optreden in de feiten van den dag; een mysterie, dat wij bevend herleiden tot in den grond van alle eeuwigheid, als wij huiverend spreken van: verkiezing en verwerping.

Als ds Crommelin nu van de zending spreekt, dan bedoelt hij niet alleen 't zendingswerk in engeren zin, maar ook de zendingkerk, en al de groepen van Inlandsche Christenen. Deze allen tezamen als eenheid genomen, hebben hun gedraglijst te bepalen tegenover het steeds sterker wordend streven naar zelfstandigheid van Indië zelf.

De Inlandsche Christenen, zoo verzekert ds Crommelin, gaan met dit streven accoord. Ja, zij gaan zichzelf ook los gevoelen van de voorgedij der vroegere zendings-organen. Ten opzichte van de vrijmaking van Indië trekken de Christen-Inlanders veelszins één lijn met hun volksgenooten.

En deze kant moet het ook op. De zending stelde zich op hetzelfde standpunt.

Zij is wel eens beschuldigd van heulen met de overheerschende machten, en een handlangster van het kapitalistisch koloniaal stelsel te zijn. Doch aan andere zijde wordt haar weer verweten, dat zij door haar ziekenhuizen, scholen, enz. de Inlanders te wijs maakt, en zoodoende mede de oorzaak wordt van de onrust en ontevredenheid, die overal aan den dag treden.

Het ligt dus voor de hand, dat de zending haar eigen weg gaat, en overeenkomstig Gods Woord heeft te handelen; ds Crommelin noemt dit „het trekken van de consequenties van het Christelijk levensbeginzel in de koloniale verhoudingen“.

Formeel genomen beteekent dit, dat de zending, „al is ze uit het Westen gekomen, niet onafscheidbaar verbonden is aan het Westen, niet noodzakelijk Westersche gedachten komt brengen, Westersche cultuur wil invoeren, en zeker allermint specifiek Westersche belangen heeft te dienen“. En de zending zal te eer ingang vinden, men schielijk gesproken, indien duidelijk uitkomt, dat Christendom en Westersche cultuur twee verschillende grootheden zijn, en de Inlander, als hij Christen wordt, niet eigen cultuurbezit en nationaliteit behoeft prijs te geven.

Dit zal wel een ieder toestemmen, hoewel daarmee voorzerker nog niet aan de moeilijkheden een einde is gekomen. Er is toch verschil over, wat van de eigen cultuur moet worden losgelaten; moeten de Psalmen en gezangen op de Indische wijs worden gezongen? Kan gebruik gemaakt worden van de Wajang? Is niet al teveel van de eigen cultuur met het heidendom of Mohammedanisme te nauw verbonden, om in de Christelijke samenleving te worden overgenomen? Maar op deze vragen gaat ds Crommelin niet in.

Het doet vreemd aan, dat de schrijver het voor de zending meer en meer een bedenkelijke zaak acht, dat zij een plaats heeft in de beginselverklaringen of de programma's van actie van sommige politieke partijen in Nederland, vooral wanneer daarin der regeering tot taak wordt gesteld de zending te bevorderen of te steunen.

Twee gronden worden voor deze bewering aangevoerd. Allereerst toch, meent ds Crommelin, kan de zending,

in zoverre zij het geestelijk en stoffelijk welzijn der bevolking beoogt, vanzelf op zulk een regeeringssteun aanspraak maken; dat behoeft niet te worden gezegd of gevraagd. Bovendien, voor hetgeen de zending nog meer zou ontvangen dan andere acties, die ook het welzijn der Inlanders beoogen, zou men de zending „voortrekken“, in een uitzonderingspositie brengen, en alzoo schade doen.

Het schijnt ons toe, dat in deze redeneering wel wat te veel uit het oog verloren wordt, dat onze regeering een Christelijke regeering is, en niet neutraal kan en mag zijn. Wij hopen dan ook, dat de Christelijke partijen niet aan den wenk van ds Crommelin gehoor geven.

Maar wij kunnen het belangrijk stuk niet geheel op den voet volgen. Nog enkele dingen noemen wij, om tot lezing en bestudering op te wekken.

Wat het materieele betreft aangaande de houding der zending tegenover de geestesstrooming in Indië, noemt ds Crommelin drie zaken: de zending sta ten eerste sympathiek tegenover Jong-Indië; ten tweede valle zij niet hard, als het wel eens bij woorden blijft en daden ontbreken, maar zoeken de oorzaken van de mislukkingen op; ten derde zette de zending haar taak in het verband, het kader, van den nieuwen tijd.

Voor al dit derde punt is van belang. Het is goed, dat ds Crommelin er aan herinnert, dat de zending geen andere taak heeft, dan de prediking van het Koninkrijk Gods, en niet het najagen van een politiek doel, verbetering der volkgezondheid, bestrijding van analfabetisme, enz. Desniettemin mag de zending niet buiten het leven staan, maar moet zij beseffen, dat zij voor het tegenwoordig leven een taak en roeping heeft.

Maar dan vermenigvuldigen zich de vragen. En wij kunnen niet aan den indruk ontkomen, dat ds Crommelin den weg op wij van het „social Gospel“, zij het ook ten deele.

Ten slotte oordeelt de schrijver, dat de zending een taak heeft tegenover Nederland, n.l. een vredesroeping; zij kan beide begrippen: Nederland en Indië, en zoo moet zij er toe bijdragen, dat Nederland verstaan gaat, wat er in het hart van Indië leeft. „Zoo zal zij mede kunnen helpen den weg te banen tot een samenwerking tusschen Nederland en Indië, die niet gebaseerd is op eenzijdige machtsverhouding, maar op den zedelijke grondslag van recht en gerechtigheid“.

J. D. W.

Het boekje „Bezinning en Richting“, waarover wij in dit en het vorig artikel spraken, verscheen bij den Zendingboekhandel te Den Haag, dir. A. J. C. van Seters.

analytische „verlossingsleer“ vijandig staat, in den grond, tegen het christelijk geloof en tegen de belijdenis van den eenigen naam, die onder den hemel tot zaligheid gegeven is.

Maar geen woord willen wij nu nog meer daarvan zeggen. Het is nu de vraag, wat Christus Judas doet.

Wie den uitersten en eersten zin van Christus' werk aan Judas wil verstaan, die moet naar de paaschzaal toe.

Christus is straks in de paaschzaal. En Judas ook. Judas, wiens ziel nu al een paar jaar op de vlucht is voor Jezus, dien hij nog dagelijks volgt. Christus is in de zaal, de crisis hangt er, en Judas „ait“ met zijn zielsconflict, Judas, de verdrijver bij uitnemendheid. Dat maakt voor ons een „geval“ als van Judas met zulke zielscomplexen, en verdrijving, zoo buitengewoon belangrijk.

Christus is hier.

En Hij is hier als de Medicijnmeester, voor al de zielen.

Dit laatste bedoelen wij in den meest volstrekten en uitgebreidsten zin van het woord.

Wij noemen Christus Medicijnmeester in engeren en in ruimeren zin.

In engeren zin is Hij dat als Middelaar. In de bijzondere genade. Voor Zijn volk.

Maar in ruimeren zin is Hij eigenlijk — menschenlijk gesproken — immers ook medicijnmeester? Is Hij geen zondeloze mensch? Met zuivere zielskracht? Met gave, ongebroken, zielefuncties? Moet de mensch Jezus niet enkel reeds als mensch op ieder, die Hem ontmoet, invloed oefenen, en is die invloed van Zijn kant niet altijd zuiver?

Ja Jezus is hier; Jezus hij Judas. Hij is hier als een heilig vuur van wils- en geesteskracht en van reine, zuiver-menschenlijke begeerten. Hij is hier ook als rechtvaardig mensch, die niemand, ook zelfs Judas niet, in het minste zal bejegenen met onrecht.

Dit laatste moet niet worden vergeten.

Men zou kunnen tegenwerpen: „Christus staat tegenover Judas in een principiële andere relatie, dan waarin de menschenlijke ziele-arts staat tot een kranke, verdringende ziel. Christus is hier niet bezig, te worstelen om Judas' geneezing; neen — Hij laat Judas juist los. Hij verwerpt hem“.

Maar als men zoo een kloof zou willen graven tusschen Christus' bejegening van Judas en de zuivere verhouding, waarin de liefde staan moet tot een kranke ziel, dan antwoorden wij:

a. Christus worstelt als mensch met Judas; b. Christus verhardt niet door een andere

ziel onder de oogen zien. HARDOP moet hij zich zelf belijden, dat al die duisterheden nu toch werkelijk in hem zelf besloten liggen. Met koele zelfanalyse dient hij zijn eigen ziel zichzelf bloot te leggen.

En — als hij dat nu eens niet kan? Als hij zijn eigen zielebeeld nu eens met geen mogelijkheid op zijn eigen doek projecteeren kan? Hoe moet het dan met zó'n mensch?

Wel, zegt men ons, dan moet hij geholpen worden. Dan moet een ander voor hem een zielzorger zijn. Dan moet die ander hem leeren zich zelf te ontteden, en met vaste hand hem de sluiers leeren af-rukken, één voor één, de sluiers, die over zijn donkere ziele-diepten, over zijn eigen onderbewuste leven vooral, heengeworpen waren. Dan moet de ziele dokter er bij te pas komen, om den man, die nog nooit in den duisternen kelder van zijn zielehuis afgestoken was, daarbij te helpen.

Want een zielzorger, die aan zulke zielen werkelijk zal kunnen leiding geven, is alleen daar te vinden, waar men den mensch plaatst voor zijn eigen spiegelbeeld; waar men dus het zoeklicht van de zelfkennis onbarmhartig spelen laat, ook tot in den diepsten schuilhoek van het hart. Zulk een zelfkennis, zegt men, is de eenige, maar ook afdoende kracht van geneezing voor den geplaagden mensch. Want, als hij zich maar kent, en dus niet langer ontsnappen wil aan de eerlijke wetenschap van wat er in hem leeft, dan zal de rust in zijn ziel weerkeren en zal hij tot vrede zijn gebracht.

* * *

Nu is tegen deze dingen zeer veel in te brengen.

Wij wijzen er op, dat op dit standpunt de mensch zichzelf verlost; dat hier de Middelaar voorbij wordt gezien.

Wij wijzen er ook op, dat hier, op dit standpunt, de kennis van den mensch omtrent zichzelf, wel wat helpen kan, en ook verbeteren, maar dat de booze wil van den ouden menschen niet in principe wordt gebroken.

Wij wijzen er ook op, dat op dit standpunt van wedergeboorte en bekeering geen sprake is. Dat men wel verschuiven wil al wat in het zielehuis aan „meubilair“ aanwezig is, maar geen oogenblik er aan toekomt, om in dat zielehuis in te dragen dat andere „meubilair“, dat van boven komt door de vernieuwing van den Heiligen Geest, en dat door God en Zijn Woord is gevaarmerkt.

Daarom houden wij vol, dat deze nieuwe psycho-

der, dat de
an tot meer-
is aangeval,
het totaal
men de zaak
diseert, moet
et bij mach-
den in heel
an het kerk-
met de Evan-

C. B.

Indië.

oef dan ook
in stroomin-
kenmerken
stroomingen.
zich los te
reke voorgedij
bedwingen
enover aan-

nd-zendings-
ede referaat.
k aangekon-
sver de uit-
dan ontvan-

een miljoen
die 170.000
getal Chris-
die jaren de

uding tot de
wij het over

ristianiseerd,
langi- en Ta-
nakkkerk op
0.000 leden

nen. — en
dat de door-
staat dan de
der de Chris-
et algemeene
ristenen be-
ing.

en nog even

at nu alleen
als Judas.

doen door
zoo'n „ver-
ich over te
gelijktijdige
hun ziel.

niet aan de

s. —

ons aangaat,

al

nmiskbare

ijden, in den

opgekomen

schijnsel van

maakt heeft.

spraken wij

zoo al niet

laaruit groo-

ten wil.

geeft, zal, in

dat in elks

erende wer-

te door de

n onzen die

en wil des

zonde alleen

a aangenaam

zichzelf den

van den ver-

zelfs als God

beert.

Ethisch gevoelen, en één van Dr A. Kuyper, De Gemeene Gratie, dien we zeker wel als een gezaghebbenden vertegenwoordiger van onze Gereformeerde Schriftbeschouwing mogen huldigen.

Dr Slotemaker de Bruine zegt in het genoemde geschrift:

„Wat de Heilige Schrift hier werken moet, dat schijnt ons de verlichting en verwakking van het christelijk geweten, dat inderdaad door nauwgezet verkeer met de Schrift moet en kan worden verwakkerd en verlicht. En dit zal dan de taak hebben van de toetsing der toestanden; zoodat deze geschiedt met de Heilige Schrift, maar met haar voor zoover zij leven en vleesch en bloed geworden is in het gemoed en het denken van de geloovigen. Dit schijnt ons de eenige juiste weg.”

En later, op blz. 73 v.:

„Maar wie, gewaarschuwd voor de gevaren, die aan twee kanten hier dreigen, met ernst zijn weg zoekt en gaat, die vindt een schat van gegevens, die hun toepassing vragen voor alle eeuwen en voor alle eeuwen tot een zegen zullen zijn. Want de beslissing valt ten slotte niet vanwege de tijdelijke regeling en den stoffelijken toestand, die wijzen; maar tengevolge van den toestand der menschenharten en den daardoor gewerkten toestand in de samenleving der menschen. Gezet Schriftverkeer doet een oordeel vormen over zelfzucht of naastenliefde, kiheid of vertoedering der harten, noodzaak van dwang of sterkte van plichtsbef. En dat zijn toch de eigenlijk werkende factoren in het handelen van de menschen onderling. Gezet Schriftverkeer zal doen opgroeien in de gedachtenwereld, dat God eigenaar is van alles en alles Hem moet dienen en met het oog op Zijn eer alles moet zijn geregeld, niet en nooit met het oog op eigen gemak of voordeel. Gezet Schriftverkeer zal het oog openen voor de noodzakelijkheid van opvoedende, langzaam voortschrijdende maatregelen, omdat mensch noch menscheit op éénmaal het hoogtepunt bereikt; maar zal tegelijk met kracht en geloof naar dat hoogtepunt doen streven, omdat in de vernieuwende werking van den Heiligen Geest in beginsel dat hoogtepunt toch reeds gegeven is. Gezet Schriftverkeer doet de waardij zien der afzonderlijke persoonlijkheden, maar evenzeer het belang van een gezond geheel; doet ons zien, dat wij in en voor een gemeenschap worden geboren, maar ook, dat de enkeling niet aan de gemeenschap mag worden opgeofferd; doet het oog opengaan voor de werking van den enkele op de massa en evenzeer voor die van de massa op den enkeling. Gezet Schriftverkeer zal telkens opnieuw de eenige bron ontsluiten voor de echte solidariteit en het willen medeleven met medevoelen voor de anderen. Dat hier de grondvragen worden aangeroerd, waarmede elke socia-

loog in het reine moet komen, zal wel niet worden ontkend.

Dan is de bodem gegeven en het zaad. Daarna mag vorm en kleur van het uitspruitel al naar de omstandigheden veelvuldige verscheidenheid toonen.”

Aldus het gevoelen van Dr Slotemaker de Bruine. Enkele versterkingen van de letter zijn hier van ons. En nu Dr Kuyper in zijn „De Gemeene Gratie”, 2e deel, bladz. 129:

„Doch nu komt in dezen Romeinschen Staat, en in zijn hoofdstad Rome, het Evangelie, en wil daar zijn een kracht Gods. Ongetwijfeld staat hierbij op den voorgrond de rechtvaardiging van den zondaar voor God door de verzoening die in Christus Jezus is. Maar toch, de komst van het Evangelie brengt geen heilsleer in methodischen zin. Integendeel, de prediking van het Evangelie staat met het menscheit leven in rechtstreeksch verband. Het brengt de kennis Gods, gelijk die in de „Heilige Schriften”, (destijds het Oude Testament) geopenbaard was; en in die Openbaring is niet alleen licht gespreid over den ingang ten eeuwigen leven, maar ook over ons menscheit leven hier beneden. Er komt met het Evangelie een Openbaring Gods tot de volken, ook omtrent de natuur, omtrent de menscheit, omtrent de samenleving, omtrent alle menscheit verhoudingen. Gods Woord, dat in de Heilige Schrift tot de volken uitgaat, openbaart niet alleen de particuliere genade tot zaligheid, maar komt ook het reeds schijnende licht der gemeene Gratie verhelderen en versterken. Geheel afgezien van het eeuwige leven, bevat die Openbaring een schat van kennis omtrent Gods wil, voor zoover ons leven hier op aarde aangaat. Wat in de gemeene Gratie, door de waanwijsheid der menschen, verduisterd was, keert in de Heilige Schrift in volle klaarheid terug; en zoo omtrent de verhoudingen in het gezin, tusschen man en vrouw, ouders en kinderen, heeren en dienstjaren, als omtrent de maatschappelijke en staatkundige verhoudingen, wordt Gods wil hier weer klaarklaar aan het licht gebracht. De scheefgetrokken beginselen worden weer recht gezet. En de wet Gods, hoezeer ook ongenoegzaam ter zaligheid, wordt, als een gids door dit aardse leven, weer in haar centrale en afgeleide beteekenis tot den mensch gebracht. Hoe hoog ook onder veel opzichten het saamleven der menschen in de Grieksche en Romeinsche wereld stond; en al moet erkend, dat de bestaande inrichtingen zoo degelijk waren, als ze bij het licht der gemeene Gratie ook maar ergens onder de Heidenen waren tot stand gekomen; door de openbaring van de Heilige Schrift werd heel deze samenleving in haar maaktheid, ongenoegzaamheid, en zelfs in haar schandelijkheid ten toon gesteld. Het Evangelie

kwam niet alleen met een hope der toekomst, maar ook met een belofte voor dit tegenwoordige leven. Het bracht een kennis omtrent God en Zijn wil, gelijk die voor goede burgerlijke samenleving onmisbaar zijn, en gelijk die toch in het leven onder de beste heidenen jammerlijk verdonkerd was. En dit nu brengt vanzelf aan alle Overheid den eisch, om met die rijkere kennis van den wil Gods rekening te houden, en er zich zonder voorbehoud aan te onderwerpen.”

Ook hier zijn de versterkingen van de letter van ons. Men voelt echter het verschil.

De Ethische scribent ziet de sociale werking van den Bijbel alleen in de zedelijke persoonlijkheid van den mensch; in „de verlichting en verwakking van het christelijk geweten”, den toestand der menschenharten en den daardoor gewerkten toestand in de samenleving. De Gereformeerde Kuyper ziet in de Schrift „een Openbaring Gods tot de volken” ook „omtrent de menscheit samenleving.”

Een bron van objectieve kennis dus voor het maatschappelijk leven”, waarin „de scheefgetrokken beginselen weer worden recht gezet”, en „de wet van God” weer als 'n gids door dit aardse leven, weer in haar centrale en afgeleide beteekenis tot den mensch „wordt gebracht”.

Ook Dr Slotemaker de Bruine voelde blijkbaar zelf wel het groote gevaar dat zijn standpunt medebracht.

„We zijn niet blind”, schrijft hij verder, „voor het gevaar van verwatering en vervloeiing hier. Maar dit gevaar kan worden overwonnen en deze weinig begeerlijke gevolgen zijn geen noodwendige gevolgen van het aanbevolen gedrag. Zij zullen zich niet voordoen, wanneer het bedoelde verkeer met de Schrift beduidt ook een zeer ernstig, wetenschappelijk onderzoek van haar. En op dit punt is inderdaad nog veel te doen en moet de vingerwijzing van Gömre ernstig worden ter harte genomen”.

Hoe dit wetenschappelijk onderzoek moet geschieden, en waartoe het moet dienen, wordt niet gezegd. We vragen echter wat is er tot hertoe van dit wetenschappelijk onderzoek der Schrift uit sociaal oogpunt terecht gekomen? En zouden we werkelijk kunnen staande houden, dat toch dit gevaar van verwatering en vervloeiing tegenwoordig op dit gebied wel overwonnen is?

Iets over het Chiliasme.

In Rijnlandsche Kerkbode schrijft ds J. W. Gunst:

Aan mijn Zeeuwschen vriend Luctor.

Sedert onze groote Theologen, de hoogleraren H. Bavinck en A. Kuyper, de resultaten van hun ernstige onderzoekingen over de leer van het Chiliasme of het Duizendjarige Rijk hebben gegeven, is er onder de Gereformeerden vrijwel eenheid gekomen in opvatting,

voor God bekend, dat de door Hem zelf verkoren en tens de van den Vader aan Hem gegeven zijn.

In dat eerste woord: ik heb u uitverkoren, is Jezus onderwerp van verkiezing: hij verkiest zelf; hij staat en valt met zijn eigen wilsvaard, met zijn zelf-werken. En omdat hij zelf verkiest, daarom werkt hij aan allen, ook aan Judas werkt hij tot het laatste toe. Op dien Judas zet hij, om zoo te zeggen, heel het gewicht van zijn menscheit, den vollen druk van zijn wilskracht, gelijk hij dat ook aan de anderen doet. „Heb ik u niet TWAALF uitverkoren voor het werk, twaalf uitverkoren, om bij mij te zijn? Twaalf om bij het Vuur te staan?”

Maar in dat tweede woord (over de gegevens des Vaders) is Jezus zelf object van verkiezing: hij moet, als mensch, nemen wat Hem gegeven is. Geheel en al staat hij onder den Eenen wil, die de wereld beweegt, die Gods welbehagen uitvoert, en die dan verder ieder het zijgen oplegt. Ieder.

Ook den Zoon des menschen!

Is Judas niet de gegebene?

Dan wordt hij ook nooit de van Jezus genomene. Dan mag de mensch Jezus zijn plicht aan Judas doen, door hem, zoolang er leven in hem is, en adem, tot het einde toe te plaatsen onder het zuivere licht van Jezus' zondeloze, krachtige, prachtige ziel, en dan mag de mensch Jezus zijn plicht aan Judas doen, door zich nooit van hem af te keeren, maar door hem aldoor weer vast te binden, dat hij liggen blijft onder de hoogtezon van Jezus' menscheit, onder de bestraling van Jezus' krachten, reinen geest, maar — als Judas niet „gegeven” is, dan kan de mensch Jezus als mensch in Judas veel verdringen, maar dan kan hij als mensch niet dat ééne aan hem doen: de bekeering.

Jezus kon niet.

Hij kon niet, vanwege Judas' ongeloof.

Hij kon slechts één ding doen: het Woord doen uitgaan in Zijn consequente majesteit.

En wat zou ons, wat zou een mensch, dan anders resten?? Predik het Woord — aan alle kranke zielen, en laat de uitkomst God, die alle dingen roept bij name.

K. S.

¹⁾ Zinspeeling op Christus' eigen vergeetijk van de menschenziel niet een huis, waarin „meubelen”, „gereedschappen”, „vaten” zijn. (Matth. 12.)

²⁾ Zie noot 1).

Hiermede echter kunnen wij niet volstaan en volstaat ook Jezus niet.

Wanneer Christus bukt voor de majesteit van de wet van verkiezing en verwerping, tot in de paaschzaal toe, dan handhaaft Hij tegelijkertijd ook ten volle de verantwoordelijkheid van den mensch, ook van dien mensch, die met Hem aan de tafel zit en brood met Hem eet; ja, juist van dien mensch handhaaft Jezus de verantwoordelijkheid.

En daarom, in dit oogenblik, appelleert Jezus voor het laatste aan Judas' verantwoordelijkheidsbesef. Voor het laatste laat Jezus over Judas Zijn zoeklicht tot zelfontdekking spelen. Hoe dikwijls heeft Jezus hem niet uitgenoodigd, gedwongen, gesterpt als het ware, om toch voor Hem neer te vallen en aan Jezus, alles, alles, ronduit te biechten? Neen, Jezus heeft meer dan eens gedaan wat mogelijk was, om, ook uit Judas' donkere diepten, die dingen naar voren te brengen en onder het daglicht te plaatsen van een eerlijk gesprek, welke Judas had verdrongen in zijn onbewuste leven.

En als Judas dat gedaan had, dan zou daarmee reeds zijn booze wil gebroken zijn gebleken, en de Geest van Christus overwinnend en triomfeerend in de ziel van Judas zijn „gevaren” — „na de bete”. En van daaruit zou dan gekomen zijn de overwinning van het kwade in Judas' ziel door het goede.

Maar Judas heeft gezwegen, zich opgesloten met zichzelf in zichzelf. Hij heeft in stilte geknakt. Het klieken werd geroepen onder de vlugels van de hen, maar het heeft niet gewild.

En thans zijn die tweeën in de paaschzaal. Het sacrament is aangericht. Vele eeuwen zien op hen neer. Geestelijke boosheden laden de lucht; engelen Gods zien toe. Maar één kracht is geweldiger dan die: dat is de kracht, de energie van de ziel van Jezus. En het is met deze zielekracht, dat Christus voor het laatste de ziel van Judas in den vollen brand van haar eigen latende driften komen laat.

En hoe doet Jezus dat? Hoe dwingt Hij Judas te gaan wandelen in de vlammen, die hij zelf ontstoken heeft? Ach, Jezus doet het alleen maar door Zijn wilskracht, bewogen door Zijn van God gedreven wil, tot Judas in te laten gaan, en door Zijn zuivere oogen in Judas' oogen te boren.

Maar zie nu Judas: ondanks alles strekt hij zich nog uit tot Satan.

Nu is de maat vervuld: Jezus erkent huiverend de wet der verantwoordelijkheid, ook bij Judas.

Hij laat hem gaan, d.i. Hij geeft hem over aan den Satan: „Wat gij doet, doe dat met haast”.

Voor ons is dit alles een diepe openbaring van

het wezen van den Man van smarten. Hij heeft in het zelfde uur, waarin Hij Satan als het ware dwong om in de paaschzaal te komen, en hem preste en perste om het kruishout al vast te gaan schaven, — hij heeft in dat zelfde uur aanvaard de dubbele wet van verkiezing en verwerping aan den eenen kant, en van verantwoordelijkheid, aan den anderen kant.

Dit nu is geen toeval, dat alleen op Judas betrekking heeft. Neen, het raakt allen, die hier zijn. Gelijk straks Jezus hangen zal tusschen twee moordenaars, Hij zelf in het midden, en dan fel bewust tusschen die twee objecten, het ééne van verkiezing, het andere van verwerping, zoo is ook nu Christus' ziel hier werkzaam en waakzaam met al Zijn apostelen. En terwijl Hij Judas in 'de oogen ziet, en fel bewust het drama doorleeft van diens verwerping en verantwoordelijkheid, daar leeft Hij tegelijkertijd in het volle besef van de verkiezing en verantwoordelijkheid van die anderen, die daar bevend aan de tafel liggen, die uitverkoren vaten zijn om Zijn lof te vertellen, en die straks hun namen zien geschreven in de fundamenten van de hemelstad.

Dit samenvattend beschouwen van Jezus' ziel in elk ondeelbaar oogenblik, dit zonder eenige verdringing naar alle kanten uitzien, is de rechtvaardiging van Jezus als mensch voor God. Het is zijn menscheit rechtvaardiging voor God ook tegenover Judas, want Judas verdringt zoo heel veel; eerst zijn lagere driften, toen het hem dienen kon; nu zijn betere begere, nu hem dat dienen kan. Maar Jezus verdringt niets. Judas verdrong in het begin de verkiezing („nu namen in de hemelen geschreven”) voor de verantwoordelijkheid (hij onderwerpt de duivelen). En nu, aan het eind, verdringt hij de verantwoordelijkheid (hij knooit!) voor een valschoods begrip van verkiezing (Israels verkiezing als vleeschelijk volk Abrahams bij God; en daarom moet Jezus weg!) Maar Jezus verdringt niets. Hij is tegelijkertijd en ieder oogenblik geheel vervuld van de realiteit van verkiezing en verwerping in dit kleine gezelschap daar in de paaschzaal, en van ieders verantwoordelijkheid bij God.

Dit alles geeft nog een dieperen klank aan Zijn bevend woord: Gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren...

Maar tens leert de overweging van deze dingen ons ook met meer aandacht te letten op dat andere woord, uit het hoogepriesterlijk gebed, waarin Jezus

toekomst, enwoordige rent God ede bur naar zijn, de beste En dit nu eisch, om Gods roke-behoud aan

er van ons.

erking van soonlijk- en verwak- den toe daardoor de Gerefor- enbaring menscheijke

r het maat- rokken be- den wet- leven, wor- als tot den

ijkbaar zelf medebracht.

erder, „voor oeing hier- en deze oodwendige zullen zich keer met de wetenschap- is linder- wijzing van n“.

oet geschie- niet gezegd, oe van dit t uit sociaal e werkelijk gevaar van p dit gebied

Chiliasme.

W. Gmst:

uctor.

decrearen H. un ernstige asma of het r onder de n opvatting.

zelf ver- r aan Hem

itverko-

diezing: hij

zijn eigen

dat hij zelf

aan Judas

das zet hij,

a zijn men-

wilskracht,

„Heb ik u

werk, twaalf

om hij het

e gegeve-

it van ver-

wat Hem

onder den

Gods welbe-

het zwij-

!

enomene.

aan Judas

hem is, en

der het zui-

tige, prach-

s zijn plicht

in hem af

weer vast

e hoogtezon

e bestraling

naar — als

ensch Jezus

n, maar dan

e aan hem

f.

oord doen

, dan anders

alle kranke

alle dingen

K. S.

van de men-

roedschappen“.

behalve natuurlijk bij hen, die de voorlichting van de eminente mannen niet begeeren, en liever zich zelve een weg banen.

Schreef ik in het vorige nummer van onze Kerkbode, dat ik niet wist of na 1873 door de Synoden der Gescheiden Kerken nog over de leer van het Duizendjarig Rijk is gehandeld, ik heb na dien tijd bemerkt, dat er in 1877 op de Synode te Dordrecht bij vernieuwing over gesproken is.

Hoe weinig vastheid en eenheid van gedachte er toen nog heerschte, laten de Handelingen dier Synode duidelijk uitkomen.

Vooranstaande en hooggeachte mannen hadden er ernstig verschil over.

Wij lezen bij Art. 29: De president stelt nu aan de orde punt A van de Agenda: De Synode geve een nadere verklaring van art. 2 der Synodale Bepalingen, betreffende de zichtbare, lichamelijke wederkomst van Christus om 1000 jaren op aarde te regeren. (N.-Brabant.)

De gedachtenwisseling over dit punt neemt bijna al den tijd dezer zitting in beslag. Met warmte en helderheid spreken vele broeders over deze teedere zaak. Geen enkele stem wordt gehoord tot verdediging van het gevoelen der persoonlijke wederkomst des Heeren om lichamelijk 1000 jaren op aarde te regeren. De onderscheiden gedachten, door de praesideerende leden, de afgevaardigden der Buitenl. Kerken en vele leden der Synode uitgesproken, komen in hare eenheid en verscheidenheid of wel verschil hierop neder.

En dan wordt er drieërlei gevoelen voorgegeven, waarvan men ik, toch niet gezegd kan worden, dat geen enkele stem het Chiliasme verdedigde. Eén van deze gevoelen nadert heel sterk de leer van het Chiliasme. Enige broeders, zoo lezen wij, gaan verder dan de vorigen. Zij oordeelen n.l. dat de Belijdenis der Geref. Kerk op dit punt behoort te worden aangevuld. Zij verwachten treffende openbaringen des Heeren, voor Zijn komst ten oordeel, al kunnen zij de wijze hoe niet verklaren, daar de gebeurtenissen zelve eerst de rechte verklaring der Profetieën geven. Er staat toch in de Schrift nog al een en ander aangaande de toekomst des Heeren, dat in de Belijdenis niet is opgenomen; o.a. Openb. 20:6: Zij zullen met Hem heerschen duizend jaren. Zij zouden niet gaarne uitspreken, dat Christus niet lichamelijk wederkomen zal vóór den oordeelsdag. Ook is het de vraag — merkt een der Buitenl. afgevaardigden aan — of de jongste dag een dag van 24 uren wezen zal, dan of wij aan een tijdperk hebben te denken; of de levenden en dooden tegelijk dan of zij na elkander geoordeeld zullen worden? Over al deze punten bestaat verschil van gevoelen, ook tusschen de meest rechtzinnige en godzalige leeraars en leden. Zij zouden daarom niet gaarne broeders, die in de leer der soevereine genade ter dege zuiver zijn en dus alle grondwaaibeden des Christendoms en het kenmerkend-gereformeerde van harte gelooven en helder prediken, om hun gevoelen aangaande de toekomst des Heeren als onrechtzinnig en onbijbelsch veroordeelen en bemoeilijken. Zij dringen er op aan, dat de Synode trachte te komen tot aanvulling der Belijdenis op dit punt en al vast de studie der Profetieën en de openbaarmaking der resultaten vrij late en daartoe vooral Leeraars en Ouderlingen opwekke.

Het einde van de besprekingen was, dat er gestemd werd over de vraag: zal het artikel (van de Synode van 1872) zoo blijven?

Met 23 tegen 16 stemmen werd besloten het artikel te laten zooals het is.

Het artikel der Synode van 1872 luidde, dat onze formulieren van eenigheid zich duidelijk verklaren over de leer van de persoonlijke wederkomst van Jezus, en dat het gevoelen van de leer der wederkomst des Zaligmakers, om 1000 jaren ziehbaar en lichamelijk op aarde te regeren geen leer der Gereformeerde Kerk is, maar daartegen, zoowel als tegen Gods Woord strid, waarom het niemand toegelaten wordt dit gevoelen te leeren of te verbreiden. (In het vorige nummer van de Kerkbode stond verbieden; dit was een drukfout, het moest zijn: verbreiden).

Op de Synode van 1877 hebben eenige broeders hun leedwezen betuigd over dit besluit, en hebben de verklaring in de Handelingen doen opnemen: De ondergetekenden gevoelen behoefte te doen aantekenen, dat bovenstaand besluit tegen hun advies en stem is genomen, daar hunne inzichten uit het punt van N.-Brabant genoegzaam is gebleken, dat een nadere verklaring of wijziging wel noodig is.

Sedert evenwel de professoren H. Bavinck en A. Kuiper over de wederkomst des Heeren geschreven hebben, is er eenheid gekomen, en zonder dat iemand uit de Gereformeerde Kerken er tegen opkwam, kon Dr A. Kuiper schrijven in 1902:

Immers het vraagstuk van het Chiliasme, met zijn Joodsche droomerijen, is niet gelijk men waant, alleen een uitleggkundig vraagstuk, maar een vraagstuk, dat heel de stelling beheerscht, waarin ge als belijder van den Christus u tegenover de openbaring plaatst, en alzoo beslist over geheel uw levens- en wereldbeschouwing. De droomerij van het Chiliasme en de Gereformeerde geloofs- en levensopvatting staan in beginsel vlak tegen elkander over. Het Chiliasme is valsche Joodsch-particularistisch, de Gereformeerde belijdenis daarentegen universalistisch, en verzoening tusschen deze beide standpunten is ondenkbaar. Is het Chiliasme waar, dan is onze Gereformeerde belijdenis leugen. Maar ook omhels, ge uw Gereformeerde belijdenis op het getuigenis des Heiligen Geestes, dan moet ge u beslist en vierkant tegen al dit Joodsche bederf der waarheid Gods overstellen. Niet natuurlijk, alsof ge de broeders in ons midden, die nog min of meer met deze dwaling behept zijn, zoudt mogen verdanken van kwaad opzet. Integendeel, hun daling is slechts de wrange vrucht van de verslapping, die in het Gereformeerde belijden sinds twee eeuwen veld won. Slechts wordt uitgesproken, dat ge, ook om hunnentwil, niet voor hun valsche voorstelling uit den weg moogt gaan, en dat met name de Gereformeerde Kerken nimmer

door eenige uitspraak, die voor haar verantwoording komt, dit kwaad mogen voeden.

Door Deputaten voor de Zending onder de Joden is dit in hun rapport van 1896 dan ook helder ingezien, en het getuigde van ernst, geloofsmoed en plichtsbeseft, toen ze een enkele zinsnede, waar de oude zuurdeesem nog in nawerkte, eigener beweging terugnamen.

Niet alleen geloof ik, dat wat hier aan het slot opgemerkt is, waar is, maar ik meen ook, dat het chiliasme een opvatting van het definitieve verloop der openbaringsgeschiedenis propageert, welke in flagranten strijd is met alles wat een consequente doortrekking van de lijnen, die de Schrift ons hier duidelijk laat vinden, ons als het verloop der geschiedenis van de bijzondere openbaring laat verwachten.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Drielal te:

Leens: B. G. de Bruijn te O. en N. Beldrijl, J. H. Hoek te Gaast en S. Wouters te Irourijp.

Tweelal te:

Drachten (vac. J. H. Kuiper): J. Meijer te Hoogerveen en H. Th. v. Munster te Lollum.

Beroepen te:

Rotterdam (vac. G. Elshove): W. H. v. d. Vegt te Bergum.

Aangenomen naar:

Bolsum: M. v. Wijk te Oostburg.

Eindhoven (2e pred. pl.): A. J. Fanoy te Forwerd.

Heemse: F. Slomp te Nieuwlande (Dr.).

Intrede te:

Nieuwerood (Dr.): M. v. Dijk, Tekst Efeze 4:11 en 12.

Ten Post: J. Boer, cand. Tekst Efeze 6:19 en 20.

Westbroek: W. Schouten, cand. Tekst 1 Cor. 2:2 (24 Nov.).

Afscheid van:

Grijpskerk (Gr.): J. Bosch, Tekst 1 Cor. 16:22—24.

Jubilea:

18 December: J. Runia te Arneumiden, 25 jaar.

Beroepingswerk.

Te Vlagtwedde heeft de Geref. Kerk toezegging ontvangen van financieel steun door de Classis Stadskanaal voor het beroepen van een eigen predikant.

Candidaten tot den H. Dienst.

De heer A. S. Timmer, cand. aan de Theologische School te Kampen, wonende te Groningen, Tuinbouwstraat 47b, is door de Classis Groningen praeparatoir geëxamineerd en met algemeene stemmen beroepbaar verklaard bij de Geref. Kerken in Nederland. Hij is bereid een eventueel beroep in overweging te nemen met ingang van 22 December a.s.

— De heer Chr. W. J. Teunissen, cand. aan de Theol. School te Kampen, wonende Hoogewoerd 156 te Leiden, is in een buitengewone vergadering van de Classis Leiden praeparatoir geëxamineerd en toegelaten om te staan naar de bediening des Woords in de Geref. Kerken van Nederland.

De heer T. zal met ingang van 1 Jan. a.s. gaarne een e.v. beroep bij de Geref. Kerken in overweging nemen en is eveneens gaarne bereid des Zondags de Kerken voor te gaan.

— De heer J. Tymes, Theol. cand. te Hoogerveen, beroepen predikant bij de Geref. Kerk van Westerloo (Gr.), is door de Classis Winschoten der Geref. Kerken peremptoir geëxamineerd en met algemeene stemmen toegelaten tot den dienst des Woords en der Sacramenten. Cand. Tymes hoopt Zondag 22 December a.s. inrede te doen als predikant te Westerloo, na bevestiging door Da G. Diemer, van Scheemda.

Hulpredikerschap.

De heer P. G. Kunst, Theol. cand. te Arnhem, hoopt, naar de „Stand.“ meldt, na gunstig afgelegd praeparatoir examen voor de Classis Arnhem, de Geref. Kerk van Deventer te gaan dienen als hulpprediker.

Kerkbouw.

Wegens plaatsgebrek is door de Geref. Kerk van Broda in beginsel besloten tot het bouwen van een nieuwe kerk.

CHR. GEREFORMEERDE KERK.

Tweelal te:

Rotterdam (Centrum): W. Bijlofeld te Haarlem en S. v. d. Molen te Lisse.

GEREF. GEMEENTEN.

Tweelal te:

Werkendam: R. Kok te Gouda en A. Vechagen te Middelburg.

Bedankt voor:

Rotterdam-Zuid: A. de Blois te Dirksland.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Beroepen te:

Bunschoten (toez.): R. I. v. d. Meulen te Parmarand. Eeroek (Fr.) en Gougarip: O. Huistra, cand. te Scharnegoutum. Egmond-Binnen (toez.): K. Nobel te Twijzel.

Geldermalsen (toez.): A. H. Helleman te Rottum en Stitswerd (Gr.).

Gougarip (toez.): O. Huistra, cand. te Scharnegoutum.

Gronlo (toez.): Mr C. J. Bartsels, Em. pred. te Amersfoort, voorheen pred. te Gronlo.

Den Haag (vac. wijen Dr. F. v. Gheel, Gildemeester): G. B. Westenburg te Feijenoord (R'dam).

Ijzendam: C. v. Wijngaarden te Buurse (O.).

Kruisland: H. P. Stegenga, pred. Evang. te Assen.

Minnersga (toez.): J. C. H. Romijn te Charlois (R'dam).

Schalsum: J. Spekman te Aduard.

Schelluinen: J. Bakker, cand. te Benschop.

Vreeswijk: J. G. Woelderink te Hoornaar.

Windesheim: P. Groot te Glanerbrug.

Woodrichem: J. H. Gunning E. Bm. te Schoonhoven.

Aangenomen naar:

Hoog- en Leegkerk: P. J. v. Veen te Nieuwe-Pekela.

Kollumerwaag (Fr.): D. Mokwerda te Cothen (U.).

Molkwerum (toez.): D. Bouman, cand. te Veenendaal.

Bedankt voor:

Heiswijk: J. G. Woelderink te Hoornaar.

Den Burg (Texel): C. J. Lasschuit te Hall bij Eerboek.

Haarlem: W. A. B. ten Kate te Enschede.

Marken, Moerskapelle, Sloten (Fr.) en Sprang: D. Bouman, cand. te Veenendaal.

Menaldum: G. Groeneboer te Doelfinchem.

St. Anna ter Muiden: J. Spekman te Aduard.

Triest: A. Burman te Wijk bij Duurstede.

Vlissingen: M. G. Gerritsen te Amersfoort.

Wagenborgen: T. G. A. v. Dijk te Garsthuizen.

Westmaas: P. Hofstede te Noordwijckhout.

Willige-Langerak: J. Bakker, cand. te Benschop.

Intrede te:

Rijsoord: C. M. Krüger, cand. Tekst Lukas 3:16b.

Wapenveld: G. v. d. Zee, Tekst Hebr. 4:16.

Afscheid van:

Minnersga: L. Moolhuizen, Tekst Matth. 6:13.

Momikendam: J. H. Vaandrager, Tekst Ps. 89:3.

Staphorst: J. Kraaij, Tekst Jes. 32:17a.

Voor f 1.— per jaar
de Boekhouding van Kerk,
Diaconie en Schoolbestuur
in goeden vorm

Beknpte Kerkelijke Boekhouding Beknpte Diaconale Boekhouding Beknpte Boekhouding v. Schoolbesturen

Samengesteld door M. C. VAN DEN ENDE,
Accountant te Middelburg.

Prijs (voor elk afzonderlijk) f 1.—

UIT DE RECENSIES:

De Basuin, Prof. Bouwman: „Op een groot folio-vel in stevigen omslag wordt behalve een toelichting, gegeven een Kolommenkasboek, Inventaris, Balans, Begroting, Recapitulatie en Statistiek. Het komt mij voor dat deze beknopte Boekhouding aan de betrokken personen een grooten dienst kan bewijzen“.

De Rotterdammer, a.r.: „De toelichting dezer modellen is zoo duidelijk en eenvoudige, dat ook de minder administratief geschoolde personen, die met het financieel beheer van kerk of school zijn belast, haar gemakkelijk begrijpen“.

De wekelijkse ontvangsten en uitgaven, bijgehouden in een gewoon kasboek, worden overgebracht naar het door den heer v. d. Ende ontworpen kolommen-kasboek. Men krijgt daardoor een duidelijk en gedetailleerd overzicht van alle ontvangsten en uitgaven.

Met één oogopslag ziet men, in welke weken de ontvangsten en uitgaven vóór- of achteruitgaan. Met eenige kennis van plaatselijke toestanden valt daaruit dan spoedig af te leiden of tot meerdere of mindere draagzaamheid moet aangespoord of tot noodzakelijke bekrimping van uitgaven moet overgegaan worden.

Ons dunkt, dat deze modellen, die voor betrekkelijk geringen prijs verkrijgbaar worden gesteld, ruimen aftrek zullen vinden. Wij hopen althans dat vele Kerkeraden en Schoolbesturen er één zullen aanvragen, al was het maar ter kennismaking. En wij twijfelen er geen oogenblik aan of kennismaking zal leiden tot voortdurend gebruik“.

De School met den Bijbel, weekblad voor het Christelijk onderwijs: „Een duidelijke samenvatting van al de gegevens der rekening, die aan onze penningmeesters, voorzover noodig, den weg wijst bij het uitbrengen van een juist financieel jaarverslag. We raden kennismaking gaarne aan“.

Christelijk Volksonderwijs: „Deze uitgaaf munt uit door haar eenvoud en haar duidelijkheid. Ze onthult den penningmeester, die haar gebruikt, van allerlei omslachtige en tijdroovende bezigheden. Ik twijfel er niet aan, of ook de gemeentebesturen zullen samensteller en uitgever dankbaar zijn voor deze beknopte boekhouding, die door haar overzichtelijkheid een vlotte afrekening om de drie jaren zeer zal vergemakkelijken“.

Neemt een proef en oordeelt zelf
over de waarde in de praktijk!

De Uitgevers,

Goes.

OOSTERBAAN & LE COINTRE.